

Танцювальна імпровізація як засіб творчої реалізації учнів молодшого шкільного віку у професійній діяльності педагога-хореографа

Терешко Інна Григорівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
17.07.2023	Освіта/Педагогіка	[793.3:781.65]:373.3.015.31: [793.3.071.4:331.102.24](045)
DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8146960		

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті обґрунтовано сутність та зміст поняття «танцювальна імпровізація», представлено та схарактеризовано танцювальну імпровізацію як засіб творчої реалізації учнів молодшого шкільного віку, представлено методику розвитку творчих здібностей учнів засобами імпровізації на уроках з хореографії.

З'ясовано, що танцювальна імпровізація – це реальна можливість самовираження в танцювальному русі, що дозволяє танцівнику розкрити прихований творчий потенціал, проявити артистичність, вільно і природньо передавати свої емоції та ідеї через танцювальний рух.

Відзначено, що танцювальна імпровізація сприяє розвитку уяви та креативності, розкритості та рішучості, хореографічної виразності та індивідуальності. Завдання педагога-хореографа удосконалювати рухові навички дітей, розвивати здібності до імпровізації, постійно підтримувати у дітей бажання творчого самовираження, прояву фантазії, допомагати їм набувати почуття внутрішньої і зовнішньої свободи, впевненості, виховувати вміння насолоджуватися танцем.

Акцентовано увагу на важливості використання методу танцювальної імпровізації на всіх етапах уроку хореографії (розминці, екзерсисі, роботою над етюдами, танцем). Розкрито як імпровізація сприяє розвитку образного мислення, уяви та фантазії учнів, закріпленню вивченого матеріалу та вдосконаленню виконавських навичок.

Розроблений та запропонований нами комплекс методичних прийомів використання танцювальної імпровізації на уроках хореографії, зокрема, завдання на комплексне осмислення засобів хореографії, на імпровізацію в танці, вправи на осмислення пози і жесту, на осмислення малюнку танцю та ін., підвищує рівень креативності та розвиває творчий потенціал учнів, формує у дітей уміння гармонійно поєднувати хореографічну підготовку з імпровізаційним мисленням, надає навчально-виховному процесу новизни та цікавості.

Ключові слова: імпровізація, танцювальна імпровізація, урок хореографії, учні молодшого шкільного віку, творчий потенціал, творчий процес, педагог-хореограф, танцівник.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри хореографії та художньої культури, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), <https://orcid.org/0000-0002-5682-7766>

Dance improvisation as a means of creative realization of primary school students in the professional activity of a teacher-choreographer

Annotation. The article substantiates the essence and content of the concept of "dance improvisation", presents and characterizes dance improvisation as a means of creative realization of students of primary school age, presents the method of developing students' creative abilities by means of improvisation in choreography lessons.

It was found that dance improvisation is a real opportunity for self-expression in dance movement, which allows the dancer to reveal hidden creative potential, show artistry, freely and naturally convey his emotions and ideas through dance movement.

It is noted that dance improvisation promotes the development of imagination and creativity, looseness and determination, choreographic expressiveness and individuality. The task of a teacher-choreographer is to improve children's movement skills, develop improvisation skills, constantly support children's desire for creative self-expression, manifestation of fantasy, help them acquire a sense of inner and outer freedom, confidence, and cultivate the ability to enjoy dancing.

Attention is focused on the importance of using the method of dance improvisation at all stages of the choreography lesson (warm-up, exercises, work on sketches, dance). It was revealed how improvisation contributes to the development of imaginative thinking, imagination and fantasy of students, consolidation of learned material and improvement of performance skills.

We have developed and proposed a set of methodical techniques for using dance improvisation in choreography lessons, in particular, tasks for a comprehensive understanding of choreography tools, for improvisation in dance, exercises for understanding posture and gesture, for understanding a dance pattern, etc., increases the level of creativity and develops the creative potential of students, develops in children the ability to harmoniously combine choreographic training with improvisational thinking, gives the educational process novelty and interest.

Keywords: improvisation, dance improvisation, choreography lesson, primary school students, creative potential, creative process, teacher-choreographer, dancer.

Вступ

Сьогодні у розвитку початкової школи відбуваються докорінні зміни, пов'язані із розбудовою національної освіти, реалізацією Концепції Нової української школи (НУШ), яка спрямовує на формування в учнів молодшого шкільного віку загальнолюдських цінностей, предметних компетентностей, соціальних навичок; організацію наскрізного процесу навчання та виховання через діяльність; розвиток у них відповідальності, активної громадянської позиції, самостійності тощо.

Важливо, що з впровадженням НУШ зростає інтерес до мистецької галузі як однією із важливих складових освітнього процесу. У Державному стандарті початкової освіти серед ключових компетентностей учня початкової школи виокремлено культурну компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості. Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини. Здобувач освіти: виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва; пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне

ставлення до мистецтва; пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво [4].

До обов'язкових результатів навчання учнів молодшого шкільного віку з мистецької освітньої галузі віднесено імпровізацію, яка розвиває уміння і навички здобувачів початкової освіти експериментувати, використовувати відомі техніки художньо-творчої діяльності звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами для створення художніх образів (1-2 класи), поєднувати елементи для втілення ідеї в художньому образі (3-4 класи) [4].

Серед багатьох різновидів імпровізації виділяємо танцювальну імпровізацію, під якою розуміємо реальну можливість самовираження в танцювальному русі. Вона дозволяє танцівнику розкрити прихований творчий потенціал, проявити артистичність та вільно і природньо передавати свої емоції та ідеї через рух [13].

Імпровізація була основою танцю американської танцівниці початку ХХ ст. Айседори Дункан. Вона говорила своїм вихованцям: «Я не збираюся вчити вас танцям. Я просто хочу навчити вас літати, як птахи, гнутися, як молоді деревця під вітром, радіти, як радіє під травневим ранком метелик, дихати вільно, як хмари, стрибати легко і безшумно, як сіра кішка» [2].

У сучасному освітньому процесі перед педагогом-хореографом розкриваються величезні можливості для вибору концепцій, варіантів, підходів, творчих пошуків. У зв'язку з цим набувають актуальності питання розробки методик, які б сприяли активізації навчально-творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку, зокрема, через танцювальну імпровізацію.

Імпровізація, як один з основних засобів розвитку творчої особистості, розглядається в хореографічній педагогіці вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, роль імпровізації під час роботи над хореографічним твором досліджував С. Мінтон [12]; основні аспекти використання імпровізації в сучасній хореографії вивчав В. Грек [3]; Л. Хоцяновська та А. Рехвіашвілі у книзі «Методика виконання імпровізації та контактної імпровізації» розглядають цей різновид художньої творчості як основний напрям сучасного хореографічного мистецтва, подають матеріал щодо її походження та розвитку, розкривають її принципи та особливості [11]. На необхідність використання імпровізації у процесі хореографічної діяльності дітей та молоді, як засобу формування їхньої творчості, вказували Л. Андрощук [1], М. Коновалова [5], О. Мартиненко [6], М. Марушка [7], С. Оборська [8] та ін.

Танцювальна імпровізація – це процес створення та вираження музичних і рухових ідей у режимі реального часу, без попереднього планування або сценарію. Це унікальний спосіб творчої самовиразності, який дозволяє хореографам відчувати свободу та експериментувати з рухом, використовуючи своє власне уявлення та інтуїцію і таким чином створювати нову танцювальну «лексику». Погоджуємося з думкою Л. Хоцяновської, що «імпровізацію можна розглядати як різновид творчого процесу, творчий акт, що передбачає одночасне створення та втілення твору» [10, с. 207].

Вважаємо, що проблеми застосування імпровізації у професійній діяльності вчителя хореографічного мистецтва залишаються майже не висвітленими, тому матеріал, запропонований у статті має за мету продемонструвати методичні аспекти творчої реалізації учнів молодшого шкільного віку за допомогою танцювальної імпровізації.

Результати

Творчий процес розвитку особистості становить досить складну систему взаємозалежних складових. Творчість – це діяльність зі створення нових та оригінальних продуктів, що мають суспільне значення. Це досить складний процес,

який може протікати, у тому числі й у такій формі, як імпровізація. Слово «improvises» у перекладі з латинської означає «несподіваний», «раптовий».

Танцювальна імпровізація важлива для розвитку творчого потенціалу здобувачів початкової школи. У процесі нашої роботи було виявлено, що на сьогоднішній день представлено недостатньо матеріалів, методик чи методичних прийомів, у яких було б відображено використання танцювальної імпровізації як засобу творчої реалізації учнів початкової школи. Робота вчителів хореографії (керівників хореографічних колективів) полягає в тому, щоб допомогти учням навчитися імпровізувати. Імпровізуючи, здобувачі розвивають важливі життєві навички – уміння самостійно приймати рішення, бути впевненим в собі, самовиражатися, комунікувати з іншими, творити і т. ін. Крім того танцювальна імпровізація сприяє розвитку:

- *Уяви та креативності.* Вона дає змогу танцівникам експериментувати з різними рухами та спонукає їх до пошуку нових танцювальних ідей, розширює межі їхніх хореографічних можливостей;
- *Розкнутості та рішучості.* Танцівники, які вміють імпровізувати, набувають вміння швидко реагувати на музику, на своє оточення. Вони навчаються довіряти своїм інстинктам і миттєво приймати рішення – все це допомагає ставати сміливими, впевненими в собі та відповідальними людьми;
- *Виразності та індивідуальності.* Кожна людина має свою унікальну особистість і стиль виразності, а через імпровізацію в рухах вона може вільно виражати свої почуття та емоції.

Завдання педагога-хореографа удосконалювати рухові навички учнів, розвивати здібності до імпровізації, постійно підтримувати у дітей бажання творчого самовираження, прояву фантазії, допомагати їм набувати почуття внутрішньої і зовнішньої свободи, впевненості, виховувати вміння насолоджуватися танцем.

Ми пропонуємо в програму занять з хореографії постійно вводити завдання на імпровізацію. Таким чином будуть створені умови для розвитку творчої уяви, реалізації творчого потенціалу, закріплення вивченого матеріалу та вдосконалення виконавських навичок.

На заняттях з хореографії необхідно поступово підводити дітей до можливості імпровізувати. Спочатку варто навчити їх вільно, невимушено рухатися під музику. Рухи під музику допомагають краще відчутти загальний характер твору – його форму, мелодику, ритміку, темп виконання, динамічні відтінки. Включаючись своїми рухами у хід сприйняття музики, учні ніби стають її співвиконавцями, реалізують своє мимовільне прагнення до рухового супроводу музики. Тому педагогу-хореографу необхідно вдало підбирати музичний матеріал для танцювальної імпровізації.

Важливо використовувати танцювальну імпровізацію на всіх етапах уроку хореографії.

Імпровізація під час розминки – це чудовий спосіб допомогти учням задуматися про роль розминки в танці та про те, що їхнє власне тіло має підготуватися до заняття. Перед введенням імпровізації як інструменту розминки обов'язково необхідно обговорити з учнями цілі розминки в танці. Хороша розминка включає плавні рухи, які готують всі системи організму – серцево-судинну, скелетну, м'язову, вестибулярну і т. ін. до вимог техніки. Наприклад:

Вправа 1. Поки танцюристи стоять на місці, проведіть їх через імпровізацію, яка починається з руху шийного відділу хребта (шиї) та рухається вниз по тілу. Учні самі вибирають рухи для шийного відділу хребта (наприклад, невеликі повороти голови або ізольовані рухи), потім плечі, лікті, зап'ястя, грудний відділ хребта (ребра), поперековий відділ хребта (нижня частина спини), таз (стегна), стегновий (тазостегновий) суглоб, коліна, кісточки та стопи. Вчитель може дати певну кількість

тактів, щоб діти рухали кожною частиною тіла чи словесний сигнал, щоб вони переключилися, або дозволити їм рухатися по тілу за певним сигналом.

Вправа 2. Розташувати клас у коло. Одна дитина вибирає рух для шийного відділу хребта, а потім усі танцюристи повторюють цей рух. Наступний танцюрист рухатиме плечима, потім ліктями і так далі, а решта класу копіюватиме їхні рухи.

Імпровізація як форма творчого процесу розвиватиме хореографічний потенціал учнів у разі оволодіння ними технікою виконання рухів. Тоді діти із задоволенням танцюватимуть, самостійно вигадуючи рухи, перевтілюючись у певний образ, оперуючи рухами залежно від характеру музики та поставлених завдань.

Імпровізація під час екзерсису (класичного, українського, народно-сценічного танцю) збагачують техніку, підводячи здобувачів початкової школи до правильного виконання танцювальних елементів.

Цікавими будуть танцювальні імпровізації, які дають змогу учням змогу розгорнути у власній уяві розвиток подій, показати техніку виконання рухів, виконавську майстерність і продемонструвати їх одноліткам.

Під час вивчення рухів українського танцю (притупів, колупалочки, тинків, дрібушечку та ін.), пропонуємо використовувати вірші вітчизняних дитячих поетів. Наприклад, уривок віршу Г. Усача «Рипливі братики»:

Як лягає Петрик спати,

Має добру звичку:

Він під ліжко ночувати

Ставить черевички.

А вони...[9].

Учитель пропонує дописати вірш за допомогою українських рухів. Така діяльність ознайомлює дітей з національними особливостями народного танцю, головним принципом якого є імпровізаційність, оскільки кожен виконавець має свій характер, манеру художньої поведінки. Навіть при однаковому завданні кожен учень демонструє свою неповторність, індивідуальність, самотність тощо. Варто відзначити, що у танцюристів при кожному новому виконанні рухів часто змінюється (чи з'являється) якась нова деталь (новий рух). Це ще раз доводить, що імпровізаційність лежить в основі українського народного танцю.

Імпровізація можлива лише на базі розвитку музичного слуху, творчої уяви та за умови вільного володіння своїм тілом, тобто тоді, коли рухи автоматизовані і не відволікають увагу на техніку їх виконання.

Танцювальна імпровізація – це чудовий спосіб зацікавити учнів і продовжити навчання під час того, що зазвичай може стати «часом простою» у класі. Це може бути корисним інструментом у онлайн-форматах або змішаних форматах навчання, коли вчителю часто доводиться розподіляти свою увагу між різними групами танцюристів упродовж усього заняття. Наприклад, одна група виконує якусь вправу (па), інші імпровізують з нею (ним). Запропонуйте певну кількість тактів (рахунків) для імпровізації між частинами комбінації. Учні виконують праву частину комбінації, потім імпровізують задану кількість рахунків, потім починають ліву частину.

Імпровізація сприяє командній роботі у класі. Групова імпровізація дозволяє учням спілкуватися, співпрацювати та творити разом. Діти працюють разом для досягнення спільної мети, дивляться, слухають і реагують один на одного у реальному часі та просторі, таким чином, розвивають цінні соціальні навички. Наприклад, один танцюрист виконує імпровізований рух, а решта класу відповідає рухом. Вчитель дає різні завдання танцюристам: повторіть рух як найточніше; робіть усе, що, на вашу думку, протилежне до цього руху; або, зробіть той самий рух за вашим власним смаком

чи улюбленим стилем танцю. Запропонуйте учню передати рухами характер свого партнера чи будь якого учасника колективу.

Імпровізація в танці сприяє розвитку образного мислення та фантазії учня. Вона викликає асоціації, пов'язані з музикою, і, як наслідок, допомагає втілювати ці асоціації в рух, вибудовуючи сюжетну лінію та створюючи певний образ. Наприклад:

Вправа на осмислення пози і жесту. Дітям пропонується підняти руки догори у третю позицію і уявити себе Берегинею – богинею добра і захисту людини. За допомогою жестів покажіть, що ви покровителі врожаю, що ви захищаєте людину від хвороби, від впливу негативної енергії злої сили.

Вправа на осмислення малюнку танцю. Вчитель запрошує учнів до масової імпровізації. Під спокійну народну мелодію пропонує взятися за руки і утворити струмок. Струмок пливе рівно і у деякий момент починає утворювати хвилясту лінію без початку і кінця, закручуватися у «равлика», розкручуватися у кривульку. Таким чином наш струмок Меандр – це символ нескінченного життя.

Засвітило яскраве сонечко (діти, звичайно, утворюють коло). Вчитель звертає увагу, що коло символізує хвалу і повагу до Сонця, як символу світла, життя, тепла.

Завдання на комплексне осмислення засобів хореографії.

Завдання 1. Якщо вам необхідно буде передати в танці образ ведмедя, які суттєві ознаки, типові для цієї тварини, ви виділили б і за допомогою яких танцювальних рухів, із запропонованого вам ряду, ви це зробите?

Дітям запропоновано таких ряд народних рухів: переступання, притупи, виведення ноги на каблук, повільні коливання корпусом, стрибки, галоп, характерні рухи голови, корпусу тощо.

Завдання 2. Дітям пропонується передати засобами хореографічного мистецтва образ яструба, а саме: яструб літає, яструб побачив здобич, яструб приготувався її спіймати, яструб наздогнав здобич. Діти намагаються розкрити образ в дії.

Завдання 3. Танцівникам пропонується прийняти будь-яку позу, яка б символізувала Дерево Життя. Поступово вчитель ускладнює завдання, підключаючи уяву, асоціативне і художньо-образне мислення дітей. Зокрема, пропонує уявити, що на дереві ростуть золоті плоди, а з його коріння б'ють життєдайні джерела. *Не одну сотню тисяч років виростало Дерево життя, відбираючи у Хаосу територію і наповнюючи її життям (рослинністю, тваринами, птахами, людьми).* На Дереві життя золота кора, серед його гілля рояться бджоли... Таким чином вчитель інформує учнів про символічний образ Дерева Життя, а танцюристи за допомогою засобів хореографії імпровізують та створюють танцювальний етюд, у якому кожний рух, поза, жест наділена певним символічним змістом.

Дітям цікаво виконувати такі імпровізаційні творчі завдання, адже вони спрямовані на відтворення хореографічного образу і передають активне залучення всіх структурних елементів художньо-образного мислення.

Танцювальна імпровізація – це своєрідна техніка релаксації, у якій через рухові імпульси народжується танець. Вважаємо, що танцювальна імпровізація дозволить учню:

- гармонійно сприймати власне Я;
- пізнати джерела позитивної енергії у собі;
- відчувати різноманітність емоцій;
- вдосконалити власний репертуар рухів, які сприяють набуттю пластичності та грації тощо.

Однак танцювальна імпровізація може бути складною для багатьох учнів, особливо для початківців. Вони можуть зіткнутися з такими проблемами: не можуть виконувати танцювальні рухи спонтанно; почуваються безглуздо, коли їх просять

придумати власний рух; зазнають дискомфорт, коли під час імпровізації за ними спостерігає вчитель чи інші учні; наслідують стиль вчителя, а не виконують те, що їм зручно і т. ін.

Через ці проблеми учні-початківці, швидше за все, «імпровізуватимуть», копіюючи рухи, які вони бачили раніше по телевізору, або об'єднуючи танцювальні па та комбінації, які вони вивчили в класі. Учителю необхідно допомогти учням подолати ці труднощі та допомогти їм віднайти свій власний стиль імпровізації. Важливо ставити здобувачам чітке завдання, яке вони повинні виконати за допомогою танцювального.

Також, включення в план уроку гри-імпровізації може стати чудовим способом допомогти учням розслабитися та відчувати себе комфортніше. Наприклад, попросить танцюристів уявити, що вони імпровізують у конкретному середовищі (на місяці, під водою, у густих джунглях або у пісках). Перш ніж учні почнуть танцювати, залучіть їх до обговорення того, яким буде навколишнє середовище, з чим зіткнуться мешканці навколишнього середовища і як це вплине на їх рухи.

Висновки

Розроблений нами на основі практичного досвіду комплекс методичних прийомів використання танцювальної імпровізації на уроках хореографії може бути впроваджений у закладах загальної середньої освіти, початкової мистецької освіти. Їх особливість у тому, що вони спрямовані на розвиток універсальних якостей творчої особистості.

Застосування танцювальної імпровізації на уроках хореографії у початковій школі:

- забезпечить підвищення мотивації учнів до хореографічної діяльності, розвитку танцювальних здібностей та досягнення певного результату;
- створить передумови для саморозкриття, самовираження та саморозвитку особистості.
- підвищить рівень креативності та розвине творчий потенціал учнів;
- зробить більш ефективним та плідним міжособистісне спілкування;
- покращить психо-емоційний стан, збереже та зміцнить здоров'я учнів;

Такий вид роботи формує у дітей уміння гармонійно поєднувати хореографічну підготовку з імпровізаційним мисленням, надає навчально-виховному процесу новизни та цікавості.

Список використаних джерел

1. Андрощук Л. М. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії в процесі постановки розгорнутої танцювальної форми як аспект професійної самореалізації в системі хореографічно-педагогічної освіти. Актуальні питання мистецької освіти та виховання. 2015. Вип. 1-2. С. 86-95. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmov>
2. Айседора Дункан: фото, біографія, особисте життя. URL: <https://mylandrover.uk/cooling-system/aisedora-dunkan-foto-biografiya-lichnaya-zhizn-prichina-smerti-i.html>
3. Грек В. А. Імпровізація в хореографії: поліаспектність проявів. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 2. С. 463-466. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm>
4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
5. Коновалова Г. О. Контактна імпровізація як елемент вдосконалення професійної майстерності танцівника Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознавство. 2011. Вип. 25. С. 72-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst

6. Мартиненко О. Професійно-орієнтовані технології навчання у фаховій підготовці майбутнього вчителя хореографії. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 139. С. 90-94.
7. Марушка М. Прийоми імпровізації та акторської майстерності на уроках хореографії як одна з умов творчої реалізації учнів. Молодь і ринок. 2012. № 8. С. 152-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_8_38
8. Оборська С. В. Клубна хореографія: імпровізація як засіб творчого дозвілля. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 1. С. 365-368. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm>
9. Усач Г. Весела абетка. Рипливі братики. URL: http://abetka.ukrlife.org/ab_usach.htm
10. Хоцяновська Л. Ф. Імпровізація як засіб розвитку творчих здібностей на уроках з мистецтва балетмейстера. Культура України. Серія «Мистецтвознавство». 2018. Вип. 59. С. 240-245.
11. Хоцяновська Л. Ф., Рехвіашвілі А. Ю. Методика виконання імпровізації та контактної імпровізації: навчальний посібник. Київ: КНУКіМ, 2017. 104 с.
12. Minton S. (2007). *Choreography: a basic approach using improvisation* (3rd ed.). Human Kinetics.
13. Morgenroth J. *Dance Improvisations*. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1987. 160 p.